

KRÓNKA.

VÁRADY ZSIGMOND.

Szomorú sorsa szereplőjévé s áldozatává avatta annak a nagy bomlási processzusnak, mely ma a magyar politikában drámai gyorsasággal közeledik végkifejtéséhez. Várady már nem tudta bevárni a véget. Aufklárta és szabadgondolkodó volt oly időkben, midőn az országban kevesen voltak vele együtt azok. Véres és könyes tollal írta meg Martinovics életét, a szekularizáció mellett elmondott híres beszéde pedig nagyhevületű lelkének ékesszóló dokumentuma. A választójogról írott könyve a komoly tudós és érett szociológus lelkiismeretes munkája s egyben a külföldi választási rendszerek értékes gyűjteménye is. Egész lénye, impozáns tehetsége, agitatori tulajdonságai kivételes értéket jelentettek volna egy olyan parlamentben, ahol szociális kérdések, nagy világnézletek nemes tusája folyik. *Ebben* a parlamentben azonban s *ebben* a többségben, amelyhez tartozott Várady Zsigmond, gyönyörű tehetségei parlagon heverték. Szárnyaszegetten járt az árva fiú. Meghasonlott lélekkel látta felülkerekedni azt a csoportot a pártban, amely a maga hatalmi érdekeit elébe helyezte az ország érdekeinek, a demokratikus fejlődés és haladás szolgálatának. Híven és becsületesen szolgált mindaddig, míg Tisza a választójogával előállott; ekkor azonban a becsületes ember szégyenpírjával arcán hagyta el társaival együtt a munkapártot. Várady Zsigmond testben, lélekben fáradtan, önmagával, pártjával, régi politikai barátaival meghasonlottan távozott a politikai arénáról. Elment pihenni oda, ahol már nincs pártfegyelem, nincs taktika és alku s nincsenek barátok, akiknek szemrehányó tekintetét, elfordulását az ő érzékeny lelke nem tudta elviselni. A Tisza választójogának ő volt az első halottja.

A választójog és a tömegsztrájk

a kényszerűség és szükségesség folytán politikai rokonságba került. A magyar szervezett munkásság évtizedekre visszahajló nagyszerű propagandája után, az ellene sorakozó preto-riánusok züllött társaságával szemben a politikai tömegsztrájk fegyveréhez nyúl, miután azzal a rengeteg csalással, árulással és jogtiprással, amelylyel választó jogos hadjáratában találkozott, másként birokra kelni már nem tud és nem is lehetséges. A politikai tömegsztrájk — a magunk és maga a munkásság hite szerint is — kivételes és végzetes presszió, viszont kivételes és végzetes idők előtt is állunk. A börtön, elkobzás, üldözés, felosztatás és megcsúfoltatás kálváriáit sokszor végigfutotta a párt és a Népszava s most, a tömegek és a helyzet forradalmi követeléseinek téve eleget, nem várhat reá mas, mint közvetlen vagy az időleges elbukásból feltámadó közvetett diadal. Magyarország szervezett munkássága vásárra viszi a bőrét, hogy a polgári Magyarország eljövételének idejét megkurtítsa és tempóját meggyorsítsa: a magyar polgárságnak nemcsak becsületbeli, hanem rideg üzleti érdeke is, hogy a tömegsztrájkot s a munkásság fejedelmi áldozatkészségét a maga aláírásával és zsírójával fedezze.

A tanítók

megkapták a magukét: néhány korona fizetésfelemelés ellenben a titkos dossier-rendszerhez lesz szerencsájük. Eddig legalább csak a kultuszminisztérium kongregációs szellemének voltak kiszolgáltatva, ezentúl azonban a tanfelügyelők és iskolai gondnokságok fogják kényük-kedvük szerint „minősíteni” és diszkreditálni őket. Jaj azoknak a tanítóknak, akikkel politikai vagy vallási érdekből nem lesz megelégedve a nagyságos tanfelügyelő úr vagy a nagy tekintetű gondnokság; vae victis: nem fog előlépni addig, amíg meg nem hal vagy meg nem törik. Azt a hitvány kis többletet tehát, amelyet Zichy gróf kilátásba helyez, a magyar tanítóságnak a maga egyetlen erkölcsi magántulajdonával: férfias függetlenségével és meggyőződésének szabadságával kell megfizetnie. Drága bér: nem hisszük, hogy a progresszív magyar tanítóság elfogadná azt a kis alamizsnát, amelyért gúzsba kötik a lelkét

A külpolitikai helyzet

örök hullámvonalban tori a béke nyugodt szintjét: a nagyhatalmak militarista érdekei nem hagyják tisztán és teljesen kialakulni a balkán krízist. A hármass entente és a hármass szövetség sok összeütköző vagy súrlódó célja és vágya minden ponton késlelteti vagy lehetetlenné teszi a balkán népek szuverenitásának, gazdasági felszabadulásának és politikai függetlenségének egyenes útját: a diplomaták be akarják csapni egymást, a katonák pedig verekedni akarnak, hogy egymás becsapását betetőzzék. Az ipari imperializmus mohó vágygyal fordul a Balkán felé, a kapzsi magyar agrárok pedig féltékeny szemmel nézik a legkisebb mezőgazdasági koncesszió lehetőségének ígérvényét is: inkább háborút, mint bár egy szerb sertéssel is többet s egy fillér haszonnal kevesebbet. A monarchia, mint Németország előőrse, a vak sötétben tapogatózik s feldúlt, nyomorgó, kiuzsorázott népeit lökdösi a mészárszékre. Ki tudja, mikor jön egy másik Prohászka, aida nem elégszik meg a szerény zászlótisztelgessel, hanem az „ellenség” zászlóival akarja eltakarni nem létező sebeit?

Történelmi napok.

Az események bent és kint annyira megérették, hogy ennek a hűbérországnak nagyszabású átformálása nem késhet soká. A külpolitikai helyzet s ennek a helyzetnek sok tanulsága bizonyossággá teszi, hogy a polgári Magyarország nemcsak vágy, hanem szükséglet is. Most, amikor a monarchia szomszédságában demokratikus országok elevenednek meg, melyek fajrokonai alkotják a monarchia többségét, most, amikor egy velük való békés gazdasági csereviszony valóságos életkérdéssé vált, a kereskedelmi szerződések megújítása az egész ország státusát megváltoztathatja, most, ha a nyugtalanságot és bizonytalanságot nem akarják állandósítani, úgy békét kell teremtem az országban a érvényre kell juttatni a polgárság és munkásság követeléseit.

A dinasztia nagyhatalmi tervei és egy teherképtelen ország, drága pénzü hitel, éves krízissel; halálba menő katona a határon, éhező gyerekek otthon; ezredek kötelékében feles elégületlen nemzetiség és végleg elkeserített magyar proletár; népképviselő ellenségeinknél, rendőralom nálunk — olyan tárgyi és érzelmi okok és kényszerűségek, melyek egy éjszakán át kell, hogy az

ország testéről ezt a réteget, ezt a rendszert lehámolják. Az új Magyarország, a polgári Magyarország megvan, körvonalai már látszanak, csak a vajúdas nehéz: segítségre van szükség, operatív segítségre s erre van hivatva a munkásság, a maga forradalmi feszültségével és készségével.

A polgárságnak nálunk nincs történelmi szolidaritása az uralkodó osztályokkal: maga is csak egy félszázad óta él és végzi rendeltetését, az anyagi és szellemi tőke termelését, gyűjtését. Mindezt az uralkodó osztálylyal ellentétes érdekekkel, ellentétes gondolkörrel, szükséglettel és lehetőséggel s mégis ezideig nem volt ennek tudatában. Éhez kellett az uralkodó osztály kíméletlen és brutális fellépése; az adóügyben nyers rablólovag-szokásait, a választójogi tervezetben haladásképtelen korlátoltságát leplezte le.

Minek tűri a polgárság ezt a folytonos becsapást, erőszakosságot vagy koldusnak való nagylelkűséget? Nem kell a polgárságnak a feudálisok anyagi és szellemi morzsáiból élnie. Küszöbölje ki, vesse ki testéből azokat a renegátokat, kik megtagadva apáikat, árulói a polgárságnak s közvetítói az alamizsnának. A polgári munka a megélhetésnek annyi új, szabad lehetőségét s a szellemi elképzelésnek annyi új és és nagyszerű fajtáját adta, olyan további perspektívát, amilyenre az egész rendiség soha, még fénykorában sem volt képes.

Egy szövetségese van csak a polgárságnak: a többi dolgozó osztályok. Együtt dolgozni a rendi uralom ellen, ha kell a munkásság forradalmi eszközeivel is: ez a közeli napok történelmi jelentősége.

Kernstok Károly.

A szerb és az albán kérdés.

A balkáni népek háborúja, amely azért indult meg, hogy a balkánkérdést maguk rendezzék és a török uralom elnyomása alatt levő vértestvéreikkel egyesüljenek, győzelmeik folytán évtizedes álomból valósággá vált. A bolgárok hozzájutottak Macedónia nagy részéhez, ahol bolgár vértestvéreik eddig részint a törökökkel, részint a többi nemzetekkel állandó irtóháborúban állottak. A görögök jóval északabbra tolták ki határaikat s mivel követelései semmiféle érdekszférát nem érintenek, valószínűleg birtokban is maradnak. Kevésbé áll ez a bolgárokra nézve, akiket Törökország isi, Románia is szorongat határ kitolása miatt. Ugyanezt lehet nagyjában elmondani Szerbiáról és Montenegróról is, amelyek határkitolásai beleütköznek Ausztria „érdekeibe”, úgy, hogy a monarchia „érdekei megóvása végett” a független Albánia meg-

teremtését tűzte ki célul 8 tekintettel arra, hogy a legtöbb nagyhatalom e tervhez már hozzá is járult, Albánia függetlensége biztosítva látszik.

Albánia megteremtése elsősorban a szerbek előrehaladásának vetett véget. Sem Szerbia, sem Montenegró nem juthat miatta olyan helyzetbe, hogy a balkán kérdést egyszersmindenkorra megoldottnak tekinthetnék. A független Albánia megakadályozza Szerbiát abban, hogy tengeri kikötőkhöz jusson s így politikai és gazdasági függetlenségét egyszersmindenkorra biztosítsa úgy Ausztria-Magyarországgal, mint Oroszországgal szemben *is*. A független Albánia megakadályozza Montenegrót abban, hogy a legtermékenyebb részt, a Szkutari-vilajetet bekebelezze s így Montenegró továbbra is kénytelen lesz megelégedni terméketlen hegyeivel, völgyeivel, rá lesz szorulva gabonabehozatalra s gazdasági élete az eddigi határok között változatlanul fog maradni. Ugyancsak a független Albánia nehézséget fog okozni annak a szerb ideálnak is, hogy a két szerb állam vámközösségbe lépjen.

A gazdasági érdekek mellett igen fontos szerepet fognak játszani az érzelmi momentumok is. Azzal, hogy az összes albánokat egy államtestbe foglalják, az a gyűlölet, amely eddig is fennállott a ezerbek és a rablásból élő albánok között, csak nagyobbodni fog s Albánia továbbra is állandó tűzfészek lesz, amely minden pillanában lángba boríthatja a balkáni békét. A szerb-albán kérdés folytonos fegyverkezésre fogja bírni a két szerb államot s csak Európa tekintélye fogja egy ideig a két államot nyugalomra inthetni.

Igaz, hogy e probléma megoldása óriási nehézségekkel jár, egyrészt azért, mert az albánok sohasem alkottak független államot s igen nehéz dolga lesz annak a bizottságnak, amely Albánia területének határait akarja megállapítani. Mert, ha Albániát csak arra a területre szorítanák, amelyben tiszta albánok laknak, akkor Albánia éppen kicsiny volta miatt sohasem fejlődhetik ki, sohasem alkothat önálló, erős államot, amely a szerb vágyaknak útját állhatná. Ha meg hozzácsatolják azokat a részeket is, ahol az albánok a szerbekkel vegyesen laknak s amely részek a Balkán legtermékenyebb földjeit foglalják magukban, akkor egyrészt megfosztják a szerbeket győzelmeik legszebb gyümölcseitől, másrészt még jobban gyengítik az albán államot, amelynek szerb és ortodox lakossága továbbra is ki lesz téve az albán erőszakosságoknak s továbbra is a szerbektől fogja várni felszabadulását

Mert Albánia, úgy amint ma fennáll, csak geográfiai fogalom. Sem egységes lakossága, sem természetes határai nincsenek. Az az egy milliónál nagyobb számú albán nép, amely a szkutari-i és a janinai vilajetben él, sem nemzeti, sem vallási szempontból nem egységes. Még a nyelvük is különböző. A déli és északi törzsek nyelve annyira eltérő, hogy a két törzs alig tudja megérteni egymást s ha a történelmet lapozzuk, akkor azt is fogjuk látni, hogy az albán toszka-törzs és az albán géga-törzs örökösen hadilábon állott egymással s ha a toszkák a törökök mellett küzdöttek, akkor

bizonyos volt, hogy a gégák a keresztények mellé állanak. Nincsen egységes irodalmi nyelvük és írásuk sem és azok a kísérletek, amelyeket főleg a katolikus szerzetesek a különböző dialektusokkal tettek, minden eredmény nélkül maradtak.

Vallásilag is teljesen megoszlanak s a primitív népek gyűlöletével tekintenek más vallású testvéreikre. A katolikus albánok Malesziában éltek török uralom alatt, míg másik részük a berlini kongresszus határozata értelmében a bari püspökséggel Montenegrohoz csatoltatott. Legnagyobb számban vannak a mohammedán vallásúak, akik a Szkutari-tó környékén, a Bojana folyótól délre és nyugatra laknak s akik a török uralom leghívebb fentartói voltak. A többi albánok görögkeletiek s míg a déliek a görög nyelvet beszélik, addig az Ószerbiában és Szandzsákban élő albánok a szerb nyelvet használják s igen nehéz megkülönböztetni őket akár a görögöktől, akár a szerbektől. El három vallás mind-egyike másfelé húz. A katolikus albánok, akik még a legmagasabb kultúrával rendelkeznek, akiknek Ausztria gyönyörű templomokat, kolostorokat és iskolákat állított fel a legnagyobb hívei és talán egyetlen hívei az albán államnak. Ezt az eszmét a franciskánus barátok ismertették meg velük. A mohammedánusok Ismail Kemál-lal ez élükön csak azóta hívei az autonómiának, mióta Törökország védő kezeit nem érzik, noha a nép nagy része, amely a falu és a törzs fogalmán alig emelkedett felül, még mindig a török birodalom felé húz. A görögkeleti albánok részint Montenegrohoz és Szerbiához, részint Görögországhoz akarnak csatlakozni.

Ebből a nemzeti és vallási konglomerátumból Európa egységes államot akar teremteni, noha igen jól tudja, hogy ez államnak hívei egyelőre csak a kevés intellektuelből s a katolikus papságból toborzódnak, noha igen jól tudja, hogy az albán nép széles rétegei, amelyek eddig a keresztény vagyon rablásából éltek, minden utánvágynak, csak éppen erős állam után nem. Az albán nép, amely eddig is olyan elkeseredett harcot vívott az új török uralom ellen, csak azért, mert rá akarták szorítani őket arra, hogy a modern álfám terheihez hozzájáruljanak, igen nehezen lesz kapható arra, hogy egyszerre vesse le évszázados természetét s dolgozó, békés állampolgárává váljon. Évtizedes kultúrmunkára lesz szükség; hogy ez az állapot beálljon, igen sok pénzre, amivel az albán állam nem fog rendelkezni, mert Európa csak addig fog nekik hitelezni és elsősorban Ausztria, míg meg nem győződik, hogy Albánia nem képes a kamatokat fizetni. Ez pedig igen nehezen fog menni, mert az albán nép még nem ismerte fel a munka szükségét a munka örömeit s végtelen, egész tenger türelemre lesz szükség, míg az albánokat megtanítják arra, hogy dolgozni menjenek! hogy a bányákba alászálljanak, hogy felszántsák a földet. A modern kapitalizmus bevonulása Albániába sokkal nehezebben fog menni, mint a félvad színes törzsek között, mert az albánok nein békés nép, mert az albánok megszokták, hogy a keresztények uraiknak tekintsék őket.

Mindezeket igen jól tudják a szerbek is s hogy annyira ragaszkodnak ahhoz, hogy albán területeket csatoljanak magukhoz, ez csak azért van, mert bíznak abban, hogy az erős szerb állam, támaszkodva az albánok között élő szerbekre, képes lesz az albánokat asszimilálni, parasztdemokráciájával képes lesz az albánokból független érzésű parasztokat és pásztorokat faragni. A szerb állam körülbelül a legsűrűbb lakosságú balkán ország s erősen bízik abban, hogy az a többszázezer szerb csatár, amely az utóbbi évtizedekben a török feudalizmus és az albán garázdálkodások miatt Ószerbiából és Albániából kivándorolt, vissza fog menni ősi földjeire s így erős támasza lesz minden olyan törekvésnek, amely az albánokból békés, dolgozó polgárokat akar csinálni.

Így ékelődik be a szerb kérdés Albánia függetlenségébe. Támaszkodva arra, hogy az albánok legnagyobb része a törökökkel együtt küzdött ellenük, a szerbek azt hiszik, hogy Törökország legyőzésével legyőzték az albánokat is s ha a török birtokok kezükbe jutnak, ugyanez történhetik az albán földekkel is, ahol az albánok vegyesen laknak a szerbekkel, amely albánokról akárhány tudósuk ethnografiailag ki tudja mutatni, hogy ezek valamikor szerbek voltak, amint Szkender bégről is kimutatták, hogy szerb származású volt» hogy az albán önálló állam, amely csak Kasztriota György alati létezett» szerbnyelvű volt.

Ha tekintetbe vesszük azt, hogy Ószerbia a Balkán közepén fekszik, hogy ott megy keresztül a legfontosabb közlekedési vonal, a Morava-Vardar völgye, amely egyedül alkalmas egy hosszú vasúti vonalnak a kiépítésére; ha tekintetbe vesszük azt, hogy ez a vonal a Balkán földeket egyrészt összekapcsolja a magyar alfölddel, a magyar vasúti hálózattal és ezáltal Közép-Európával, másrészt a Földközi tengerrel, ha tekintetbe vesszük, hogy a Balkán félsziget adriai része éppen Albánia partjainál a legmegközelíthetőbb, mert ott találkoznak a nagy hegyek, amelyek párhuzamosan haladnak az Adriai tengerrel s a találkozásnál természetes átjárókat alkotnak a tengerhez, ahová bele lehet kapcsolni a később kiépítendő Duna-Adria vasutat, akkor egészen természetes éa jogos kívánságnak kell elismerni a szerbek ama vágyát, hogy Ószerbiához, éhez a legtermékenyebb részhez csatoltassanak mindama területek, amelyek az Új- és Ószerbia teljes gazdasági kihasználásához szükségesek, amelyek Szerbia gazdasági és politikai függetlenségének *conditio sine qua non*-ját alkotják.

Ha a dolgokat így tekintjük, akkor érthetőnek fogjuk találni Montenegró és Szerbia követeléseit Albániával szemben.» noha Ausztria már előre vétót mondott. Akkor érthető lesz előttünk, miért kívánja Montenegro kiterjeszteni határait egészen a Djakova-Drina-Ipek vonalig, miért kívánja Szerbia megtartani Metalka, Priboj, Novavaros, Prjepolje, Szjenica, Novibaasar városokat, miért akarja a Drin medencéjét egész a tengerig.

A szerbek és az albánok érdekei Ószerbia által kapcsolódik össze. Szerbia gazdasági függetlensége az albán-szerb részek kiszakítása által teljesen lehetetlenné válnék és Európa nyugalma

ezáltal hosszú időre veszélyeztetve lenne, mert a szerbek addig nem nyugodnának, amíg e részeket meg nem kapnák.

Az okos és belátó magyar politikának az volna a kötelessége, hogy a szerbeket ebben a tekintetben támogassa, mert éppen közelségénél fogva bizonyos az, hogy Szerbia iparcikkeit, elsősorban a gazdasághoz szükséges gépeket, gazdasági szerszámokat, a textilárukat Magyarországból fogja ez esetben beszerezni. A szláv tengertől, a szláv gyűrűtől nem kell félnie a magyarságnak, amelynek kultúrája magasabb nívón áll, mint a szerbeké. A magyar ipar érdekei sokkal inkább utalják arra, hogy a szerb-albán kérdésnek a szerbek javára való elintézését kívánja, semhogy az ausztriai érdekek szolgálatába állva, Szerbiát teljesen kiszolgáltassa Ausztriának s ezzel előre is elzárja maga elől azt az utat, amelyet iparának, kereskedelmének a földrajzi helyzet biztosít.

Isskruljeo Krszta.

A Balkán és a monarchia jövője.*

A balkáni háború kétségkívül nagy hatással lesz a monarchia jövő sorsának alakulására. A monarchia területén jelenleg ugyanannyi délszláv nemzetiségű ember él, mint a győztes balkáni államokban. Laknak ugyanis délszlávok

	Ausztria-Magyarországon		Balkánon	
I. Szlovének : --- -- -- -- -- -- -- --		1.400.000		—
II. Horvátok :				
Dalmáciában --- -- -- -- --	500.000			
Istriában --- -- -- -- --	200.000			
Horvát-Szlavóniában --- -- --	1.750.000			
Bosznia és Hercegovinában ---	400.000			
Magyarországon --- -- -- -- --	300.000	3.550.000		—
III. Szerbek :				
Dalmáciában --- -- -- -- --	100.000			
Horvát-Szlavóniában --- -- --	650.000			
Bosznia és Hercegovinában ---	850.000			
Magyarországon --- -- -- -- --	500.000	2.100.000		—
Montenegróban --- -- -- -- --			300.000	
Szerbiában --- -- -- -- --			2.600.000	
Törökországban --- -- -- -- --			300.000	3.200.000
IV. Mohamedán szerbek :				
Boszniában --- -- -- -- --	650.000	650.000		—
Törökországban --- -- -- -- --			100.000	100.000
V. Bolgárok :				
Bulgáriában --- -- -- -- --				3.000.000
Törökországban --- -- -- -- --				1.600.000
Összesen --- -- -- -- --		7.700.000		7.900.000

Látjuk tehát, hogy a monarchia területén ugyanannyi délszláv ember lakik, mint a Balkánon. Mindezideig ez a közel 8 milliónyi

* Az alább következő értékes cikk tartalmával és tendenciájával nem értünk mindenben egyet, de mindenképpen szükségesnek és hasznosnak találjuk változtatlanul való közreadását.

nép békésen tűrte, hogy politikailag elnyomva, hat-hétfelé széttagolva éljen a Habsburgok birodalmában. De kérdés, túrni fogja-e ezentúl is, amikor a Balkánon élő testvéreik hadi dicsőséget szerevezve, területüket megnagyobbítva hatalmas gazdasági és kulturális fejlődés előtt állnak? Vájjon a Habsburg-monarchia mai elavult szerkezete alkalmas-e még arra, hogy az immár történelmi életre ébredő milliónyi délszlávnak hazát nyújtson? Vágy pedig gyökeresen fel kell-e forgatni a monarchia mai dualisztikus berendezését és új alapra kell-e felépíteni az egészet? Nem a mostanában sokat emlegetett Nagy-Ausztria-e az a forma, amely a jövőben ki fog alakulni? Ezzel a kérdéssel óhajtunk röviden foglalkozni.

Innen-onnan négyszáz éve lesz, hogy Magyarország és Ausztria közös uralkodóval bír. Voltaképp nem is helyes ilyenformán Magyarországról és Ausztriáról beszélni: mi ugyanis hozzá vagyunk szokva Magyarország és Ausztria alatt egy-egy, közös törvényekkel, parlamenttel, kormányval bíró országot érteni.

Mikor Magyarország és Ausztria a mohácsi vész után egy uralkodó alá kerültek, nem voltak egységes országok. Mindegyik számos tartomány szövetségéből állott. Ausztriára nézve ezt mindenki elismeri, sőt a magyar történetírók és politikusok nagyon is sűrűn hánytorgatják Magyarország évezredes alkotmányát, szemben a csak 1805-ben császársággá alakult Ausztriával.

De 1648-ig Magyarország sem volt egységes ország mai értelemben. Külön országgyűlése volt Erdélynek, külön Magyarországnak, külön Szlavóniának és Horvátországnak. De ezen területeken belül is egyes vidékek külön életet éltek, külön törvények alatt, így külön szervezetük volt az erdélyi szászoknak, a székelyeknek, a jászoknak, a bányavárosoknak és általában a városoknak. Mindezek ki voltak véve az általános országos törvények, adózás, katonáskodás alól és külön kiváltságok szerint teljesítették.

Így volt ez nemcsak Magyarországon, hanem Anglia és Franciaországon kívül egész Európában mindenütt, egészen 1848-ig, illetve 1870-ig. A kapitalizmus előtti termelési rendet jellemzi, hogy az áruforgalom nagyon kicsi és szűk körben folyik le. Ha a pár száz év előtti állapotát vesszük Közép-Európának vizsgálat alá, be kell látnunk, hogy ennek így kellett lenni. Így kellett lenni, mert hiányoztak a közlekedési eszközök, melyekkel tömeg-áruforgalmat le lehetett volna bonyolítani. Nem volt vasút, nem volt gőzhajó, nem volt épített országút. Folyókon, tengereken apró lovakkal vontatott, illetve vitorlás hajók végezték az áruszállítást óriási költséggel, nagy veszedelmek közt. Viharok, tengeri rablók fenyegették a hajózást. A szárazföldön a feneketlen utak és a rablólovagok gátolták az áruforgalmat. A kereskedők csak nagy csapatkísérettel, nagyhosszú kocsisorral mertek útra kelni: így is sokszor megesett, hogy valamely erdőszélen a szomszédos nemes úr felfegyverzett szolgálival rajtuk ütött; nagy váltságdíjat kellett fizetniök vagy megküzdeniök a rablókkal.

A közlekedés így rendkívül drága volt. Tehát csak olyan cikkekben fejlődhetett ki messze földre terjedő forgalom, melyek kis súly-

lyal és kis térfogattal nagy értéket képviseltek; keleti szőnyegek, bíbor, ékszerek, drága fegyverek, szövetek képezték a távolkereskedelem tárgyát.

Az áruforgalom túlnyomó része igen kis területen játszódott le. Egy nagyobb város a körülötte elterülő vidékkel együtt zárt gazdasági területet képezett. A vidék lakossága, nemesek és jobbágyok bevitték a legközelebbi város piacára élelmiszerfeleslegüket, ott eladták és helyébe beszerezték azon iparcikkeket, melyeket otthon, háziiparilag előállítani nem tudott.

Így csak igen kevés gazdasági kapcsolat állt fenn ezen területen kívül eső országrészekkel. Ennek folytán minden ilyen terület politikailag is külön egységet képezhetett, anélkül, hogy általa károsodnék. Lehetett külön pénze, külön törvényei, jogszokása, nyelve, vámterülete.

Ilyenformán az a körülmény, hogy valamely országrész egyik vagy másik országhoz tartozik, azon országrész lakosságára gazdaságilag szinte teljesen közömbös volt. Országok egyesülését vagy szétválását így elsősorban katonai szempontok, külelenség elleni sikeresebb védekezés vagy az uralkodó család érdekei döntötték el.

Magyarország és Ausztria egyesülését is elsősorban a török elleni közös védelem szüksége követelte meg. Az egyesülés nem is volt lényegileg más, mint az uralkodó, hadierő, valamint a pénzügyek közössége. Hogy az egyes országrészek gazdaságilag hogyan élnek, hogyan termelnek, bíraskodnak, milyen nyelven beszélnek: mindez ebben a korban nem képezett problémát és Ausztria évszázadokon át csak arra szorítkozott, hogy a magyar nemesség elszakadási törekvéseit leverje.

Ebben az időben tényleg fennállt Nagy-Ausztria; mert a kapcsolat, melyben Magyarország az osztrák tartományokkal állt, bármily laza volt, nem különbözött semmiben sem attól a kapcsolattól, mely a különböző osztrák tartományok közt fennállt.

Csak a XVIII. század végén, a kezdődő kapitalizmus és a felvilágosodott abszolutizmus idején történt kísérlet arra nézve, hogy Magyarország és Ausztria között szorosabb kapcsolat létesüljön, hogy egy nagyosztrák birodalom keletkezzék a sok lazán összefüggő tartományból.

Legerősebb formában nyilvánul ez meg II. Józsefnél, aki a közigazgatást, adózást, iskolázást, igazságszolgáltatást összes országai-ban egyformán akarta szervezni, sőt valamennyi országát egyformán németté akarta tenni. II. József helyesen felismerte, hogy a kapitalizmus fejlődésének, ellentétben a régi termelési módokkal, nagy és jogi, pénzügyi és nyelvi tekintetben, lehetőleg egységes területekre van szüksége. Hogy a nyelv, illetve a nemzetiség kérdése mennyire nem létezett akkor még az emberek tudatában, bizonyítja, hogy Magyarországon senki sem tiltakozott a német iskolai nyelv behozatala ellen, sőt a magyar irodalomtörténet néhány nagy alakja segített a német iskolarendszer felállításában.

II. József nagyosztrák tervei azonban kudarcot vallottak, mert koraiak voltak, mert Magyarországon a kapitalisztikus fejlődésnek

csirái sem voltak meg. Az uralkodó osztály, a földbirtokos nemesség pedig, mely békén tűrte volt a „császár” minden törekvését, rögtön a legelkeseredettebb ellentállást fejtette ki, midőn a császár a kapitalizmus keletkezésének egyik feltételét, a jobbágyág felszabadítását akarta végrehajtani.

A kísérlet – német-koraikapitaliztikus alapon nagyosztrák birodalmat alapítani – teljesen kudarcot vallott. Több mint fél-századig ismét békésen élt egymás mellett Ausztria és Magyarország; vámterület, hadügy és pénzügy közös volt, valamint az uralkodó személye is. Más semmi.

Negyvennyolcban a magyar nemesség egy utolsó sikertelen kísérletet tett az Ausztriától való elszakadásra. Viszont ezen kísérlet erőszakos leverése után Ausztria, illetve az uralkodóház próbálta meg még egyszer, katolikus-bürokratikus alapon németnyelvű Nagy-Ausztriát megteremteni. Elárasztották Magyarországot német-cseh hivatalnokokkal, német lett az iskolázás, a közigazgatás, a törvénykezés nyelve. A magyar uralkodó osztály ellentállásán hajótörést szenvedett ezen kísérlet is. A hatvanhetes kiegyezés végleg kétfelé szakította a monarchiát; a német-lengyel Ausztriára és a magyar-horvát Magyarországra. A kiegyezés után úgylátszott, mintha a nagyosztrák törekvések végleg kudarcot vallottak volna.

A nagyosztrák törekvések kudarca azonban nem volt végleges. Azok a gazdasági változások, amelyekben a monarchia az utolsó évtizedekben átment, a kapitalizmus meghonosodása szükségszerűen ismét felszínre hozta a birodalom új berendezésének gondolatát.

A kapitalizmust általában jellemzi, hogy világpiacon teremt, hogy azt a területet, melyen az árucere lefolyik, mely a középkorban csak egy város és környezetére vonatkozik, óriási módon kiterjeszti, a különböző országok közt egyre szorosabb gazdasági kapcsolatot teremt. Különösen áll ez Ausztriára és Magyarországra.

A kapitalizmus rendkívül szoros kapcsolatot teremtett Magyarország és Ausztria között. Az áruk tömege, melyek Ausztria és Magyarország között évente kicserélődnek, végtelenül megnőtt, kivitt áruink 80%-a Ausztriába megy; behozott áruink 80%-a Ausztriából származik. Számtalan vasútvonal, országút kapcsolja össze Ausztriát Magyarországgal, számtalan vállalatnak mindkét országban van telepe, üzlete, érdekköre. A nagybankok, a modern gazdasági élet főmozgatói ugyanazok Ausztriában és Magyarországon. A kartellek legtöbbször osztrák-magyar: egy területként, egy országgént bánik a kettős monarchiával. Ezt a fejlődést különösen előmozdítja az, hogy Magyarország, mint nyereszterményeket exportáló és iparcikkeket behozó állam természetes kiegészítője az iparcikkeket exportáló és élelmiszereket bevívó Ausztriának.

A gazdasági közösség erősödése a politikában is a közös ügyek szaporodását idézte elő. Az uralkodó, a hadügy és külügy közösségén kívül még számtalan ügyet kell közösen intézni; vasúti

díjszabásokat, kereskedelmi szerződéseket, jegybankot, fogyasztási adókat, biztosítási és munkásvédelmi ügyeket, tőzsdei és kereskedelmi dolgokat, stb., stb.

Az így megszaporodott és fontosságban folyton növekvő közös ügyek intézésére a delegációk intézménye és a tíz évről tíz évre megújuló gazdasági kiegyezés folyton alkalmatlanabbá válik. Ama törekvések tehát, melyek a mai kettős parlament és delegációk helyére egy az egész birodalom területére kiterjedő hatáskörrel bíró központi parlamentet akarnak állítani, a mai viszonyok közt igen erős gazdasági alappal bírnak.

Amíg így azt látjuk, hogy a monarchia összes népei gazdaságilag egymásra vannak utalva, hogy gazdasági érdekeik mind szorosabb vámpolitikai, pénzügyi, közigazgatási egységet parancsolnak az egyes tagokra, másfelől a monarchia délszláv népeire türhetetlen a mai állapot, amidőn szerteszt tagolva, mindenütt kisebbséget alkotva, az uralkodó magyar és német földbirtokososztály által elnyomva, kulturális fejlődésük elé hatalmas gátak torlódnak. Míg ilyenfomán gazdasági érdekük szorosan a monarchiához láncolja őket, másfelől nemzeti és kulturális érzelmeik, valamint a földesúri elnyomás a győztes Szerbia felé vonzza őket.

A monarchiának, ha nem akarja, hogy több mint hét milliónyi lakossága állandó forrongásban éljen, állandóan „kifelé gravitáljon”, úgy kell berendezkednie, hogy a monarchiabeli délszlávok hazát találjanak a monarchiában. Éhez pedig kell: először politikai egyenjogúsítás a legteljesebb demokrácia alapján, másodsor az eddig szerteszt forgácsolt délszlávok kulturális egyesítése. Utóbbi megtörténhetik a trializmus alakjában, úgy hogy a szétforgácsolt délszlávokat egy országba egyesítik vagy egy föderációs berendezkedés által, amelyben *minden* nemzetiség, nemcsak a délszlávok, hanem a románok, rutének stb. is megkapják a kulturális önállóságukat a gazdasági egység épségben tartásával. Egyiknek vagy másiknak meg kell történni, mert erőszakkal hét milliónyi népet állandóan a monarchia keretében megtartani nem lehet.

Varga Jenő.

A békemozgalom.

I.

A világbéke eszménye és ennek az eszmének gyakorlati és elméleti propagálása a szociáldemokrácia antimilitarista irányáig a különböző osztályok és érdekek retortáin ment keresztül. A szociáldemokrácia a háborút s a militarizmust, vagyis az uralkodó osztályok fegyveres hatalmi szervezetét egyfelől kultúrellesnek, másfelől antidemokratikusnak tekinti s ellene egyrészt a népmilíciát, másrészt a népek nemzetközi szolidaritását tűzi ki akciója végső céljául s egyben eszközüül.

Az a tiszta és kritikus szempont, amelylyel a szociáldemokrácia a történelmi materializmus látószögéből a kapitalista profitviszonyát tekinti a háború lendítő kerekének, kétségkívül áll az anti-

kapitalista időkre is, amikor a népek közt való csereviszony kezdetleges formái az akkori uralkodó osztályoknak szolgáltatták ki az elnyomott osztályok életét és nyugalmát. Kétségtelen azonban, hogy az ókor és középkor is fel tud mutatni bizonyos bátortalan és inkább morálfilozófiai alapon vagy a fejedelmek hatalmi hóbortjait szolgáló világbéke-tendenciákat, amelyeknek kicsúcsosodása az a kétfejű és kétszínű próbálkozás, amely a hágai döntőbírással elégitette ki a nagyhatalmi érdekeltségek békeszomját.

A ma eseményei különösen aktuálissá teszik a békemozgalom mivoltát és múltját s az alábbiakban igyekezni fogunk számot adni – természetesen igen vázlatosan s inkább csak útjelzésül – azokról az irodalmi és gyakorlati cselekvésekről, amelyek különböző korokban, a megfelelő társadalmi szervezethez mérten a népek békéjének ügyét szolgálták vagy legalább is ennek az ügynek a lobogója alatt kolportáltak egyéb, többé-kevésbé magasabb érdekeket.

Az ókor népei között elsőnek Görögországban találkozunk egy érdekes, főleg vallási, helyesebben valláspolitikai oszlopon felemelkedő szervezeti formával, amely azért teremtődött, hogy a népek harcát a békés kiegyenlítődés elvével mérsékelje vagy szerelje le. Görögország egy miniatűr Európa volt: egy csomó törzs és népfaj nyüzsgött rajta eltérő és összeütköző gazdasági érdekekkel. Állami és kulturális életük sokkal fejletlenebb volt, semhogy egységessé forrhattak volna össze, csak a macedón és római uralom vonta a törzseket egy kalap alá. Bennünket azonban ezúttal csak ama félig vallásos, félig államjogi egyesülés érdekel, mely a delphii Apollóhoz fűződik és amphiktyoni szövetség neve alatt ismeretes.

Halykarnasszosi Dyonisios írja erről a szövetségről, hogy Amphiktyon a görög nép csekély száma s a környező barbárok veszedelménél fogva egyesítette őket a róla elnevezett amphiktyoni egyesülésben, tudniillik az egyes városok autonóm törvényein kívül közös törvényeket is állapítottak meg és e révén szövetségi viszony létesült közöttük. A jónok és dórok épp e barátságos megállapodás folytán egyeztek meg kisázsiai székhelyeik tekintetében és közös költségen templomot építettek Apolló tiszteletére. Meghatározott időkben itt jöttek össze, áldoztak az isteneknek, kereskedtek, lovas- és tornajátékokat rendeztek és zenével szórakoztak. Az előadások, ünnepélyek és egyéb baráti összejövetelek után azonban, ha panaszok merültek fel, *döntőbírásságokat* alakítottak, a viszálykodásokat lehetőleg békés utón megszüntették és határozatokat hoztak kölcsönös egyetértésük és közös védelmük tekintetében. Miután az együttműködés mérve, módja és ereje egyelőre csak önkéntes hozzájáruláson és a vallás presztízsén alapult, a szövetség működésének térképe egyre változó. A közös törekvések természetesen a perzsa háború idejében kulminálódtak, amidőn Delphihez fordultak a külföldi fejedelmek, ha a görög nemzettel összeköttetéseket akartak létesíteni: Pythiától kértek döntő ítéleteket és neki, illetve közvetve az istenségnek hozták

ajándékaikat. Phrygia, Lydia, Etruria, sőt Róma Delphiben kincstári házakat is létesítettek, melyekhez a külföldi hatalmak saját, többé-kevésbé állandó képviselői csatlakoztak.

Jóval érzékenyebb és így nehezebb volt Delphi szerepe a belpolitikában, tehát a görög államokkal szemben. Ameddig Delphi csakis az észak görög-szövetség központja volt (tehát helyi érdekek által Összefűzött népekből állott), addig minden könnyen ment. Midőn azonban Delphi befolyása kibővült és más szövetségek is csatlakoztak hozzá, ekkor az összes összetevők függetlenítődési rohamai meglehetősen gyakoriakká váltak. Ezért nem sikerült egy belső *politikai egyesülés* létrehozatala, amely pedig külpolitikai téren a vallás összefogó kényszere révén meglehetősen sikerrel járt. Kétségtelen azonban, hogy nem jelentéktelen alapozásai voltak már a politikai egyesülésnek: valamennyi Delphivel szövetséget kötött államban Pythia állandó tisztviselőivel képviseltette magát, így Spártában, Athénben, Matineában és másutt; ők öröködték a közös megállapodások lelkiismeretes betartása fölött, melyeket ugyan pontosan nem ismerünk, de amelyek közt volt például az olajfák kivágásának és a vízvezetékek szétrombolásának tilalma. Pythia rendezte el lehetőleg békésen a polgárharcokat, párt- és határkérdéseket, sőt a törvény jóváhagyási jogát is gyakorolta, tehát nemcsak morális, hanem valósággal hatalmi tényező volt a kormányok mellett, sőt sokszor felettük is.

Érdekes jelenség azonban, hogy midőn Delphi a IV. században Krisztus előtt a phokeai háború alkalmával az erőszakos beavatkozási és bizonyos rendszabályok kikényszerítését kísérelte meg, olyan zűrzavar támadt, mely a görög viszonyokat hosszabb ideig elmergesítette. Delphineket tehát éppen a gazdasági élet és a társadalmi együttműködés primitív volta folytán nem állott hivatásában és módjában az imperatív cselekvés, hanem inkább a békehangulat lentartása és az ellentétek elsimítása a vallási együvértartozás védőszárnyai alatt. Amikor később az egyes államok érdeke a békéltető döntéseket teljesen korrumpálta, az egész szervezet hamarosan feloszlott.

A görög birodalom bukása után a világbéke és a nemzetközi szolidaritás eszméje jóidőig csak a papiroson élt, írók és államférfiak ötletein és írásain át. Magának az eszmének Volt egy nagy-szabású gyakorlati kísérlete is: a pápaság és császárság szoros viszonya Nagy Károlytól egész a Hohenstaufokig, amelynek révén a keresztes háborúk ideig-óráig lecsapolták az európai belviszályokat s a háborús ösztönöket és a hódító érdekeket Ázsia ellen irányították. A békemozgalom intézményes szervezetet ugyan nem nyert, de az írók, politikusok, sőt uralkodók egész sora foglalkozott, több-kevesebb termékenyítő erőt képviselve, a világbéke, illetve a világbirodalom gondolatával: természetesen elsősorban nem a népek szolidaritásának és gazdasági felszabadulásának, hanem a pápai vagy fejedelmi hatalom kibővítésének jellegéje alapján.

Az első a világbéke utópistái közül *Danis*, aki *De Monarchia* című könyvében olyan világszövetséget ajánl, melynek keretei között

az emberek szabadságban és békében élnének együtt egy fejedelem vagy elnök alatt. A Divina Commedia-ban is hasonló gondolatok vetődnek fel előtérbe és Honoré Bonor apát az ő hatása alatt a XIV. század végén Arbre de Bataille-jében, melyet Bölcs Károly francia király megbízásából írt, ennek a császárnak való meghódolást ajánlja, mint aki a világ egyedüli urául alkalmas.

Az újkor küszöbén Podiebrad cseh király volt az, aki egy európai békebirodalom gondolatával foglalkozott, amelynek főcélja az Európába betört törökök leküzdése lett volna, eszméjének megpendítője egyik tanácsosa Marini Antal volt. Az „új Európa” vezetését a francia király vállalta volna magára, egy szövetségtanácsnak pedig, melyben nemzetek szerint szavaztak volna, azt a hivatást szánta, hogy a világbirodalmat szuverén kormányozza: viszálykodások egy döntőbíróóság e'é lettek volna terjesztendőek. Podiebrad terve, a helyzetadla lehetetlenségen kívül, a császár és a pápa ellenzésén szenvedett hajótörést.

A híres humanista, Rotterdami Erazmus a háborúnak meggyőződéssel, de csak morális alapon álló ellensége volt és egy csomó művében élesen kikelt a háború borzadalmai ellen, különösen a Querelaban hangsúlyozta, hogy a háború keresztények között egyszerű testvérgyilkosság. Egy európai világbirodalmat ajánlott, mely a béke megteremtésére és fentartására alakulna. A fejedelmeknek odakiáltja: Minden a világon békére hív, elsősorban a természetes emberi ösztön, azután Krisztus, a törvényhozó és minden emberi boldogság megvalósítója, harmadsorban pedig az a tömérdek előny, mely a békével és az a tömérdek hátrány, mely a háborúval jár. Arra is rámutatott, hogy a háború erkölcsi hátrányai gyakran sokkal nagyobbak az anyagi veszteségeknél.

Erazmus kortársa és barátja volt az Utópia szerzője, *Morus* Tamás, aki a háborút szintén állati durvaságnak nevezte el és a hadi dicsőséget gyalázatnak nyilvánította. Az Utópia szigetén lakók a háborút barbár bérencek által intézik el, sokkal többre tartották magukat, semhogy ők maguk foglalkoztak volna vele.

A XVI. század elején Wolsey angol bíboros és államférfi törekedett arra, hogy Podiebrad király eszméjét keresztülvigye és urát VIII. Henrik királyt egy világbirodalom fejévé emelje, a XVI. század végén pedig a ravennai Giulio Ferrero egy hadtudományi művében ugyanerre a gondolatra tért vissza, csak hogy az ő propozíciója szerint – a pápa lett volna a békeszövetség feje. A legérdekesebb valamennyi között azonban az a terv, melyet IV. *Henrik* francia király egy világbirodalom szervezésére a XVII. században készített, olyan politikai rendszert állított fel, melyben egész Európát egy nagy családként organizálta és kormányozta volna. Henrik, Erzsébet királynéval is érintkezésbe lépett, aki szintén foglalkozva hasonló eszmékkel és elősegítette Henrik tervét, amelyet Franciaországban minisztere, Sully herceg támogatott. Az ő tollából az 1662-ben nyilvánosságra került terjedelmes emlékiratából vált csak uralkodója terve általánosabban ismeretessé. IV. Henrik ötlete abból állott, hogy egy keresztény köztársaság alkottassék 15 nagy

birodalomból, az akkori hat örökös monarchiából (Franciaország, Nagybritannia, Spanyolország, Svédország, Dánia és Lombardia), öt választó országból (pápai királyság, császárság, magyar, cseh és lengyel országok) és négy köztársaságból (Venecia, Németalföld, Svájc és Középitalia). Vallási és kereskedelmi szabadság uralkodnék, egy közös szenátus rendezne el minden viszálykodást, Metz vagy Köln volt a „köztársaság” fővárosául kiszemelve s a törökök leküzdése a békeszövetség hivatalosan bevallott célja IV. Henrik azonban elsősorban arra törekedett, hogy a Habsburgok hatalmát letörje és magát ültesse egész Európa nyakára.

A francia Emeric de *Lacrois* 1623-ban nyilvánosságra hozta a Nouvelle Cynéet. De Lacrois azt ajánlotta a fejedelmeknek, hogy békében uralkodjanak és e célra az összes államokból egy tanács állíttassék össze, mely Velencében székelné és a fejedelmek közt keletkező kontroverziókat kiegyenlítene. A szabad kereskedelmet tartotta a béke legfőbb biztosítékának és elsőnek lépett fel a tengeri jog liberális értelmezése mellett, a nemzeti előítéleteket képzelenségnek bélyegezte s egy részletes tervet dolgozott ki az egyetem unióról és egy állandó nemzetközi döntőbírásról. Tervének gyakorlati kezdeményezőül a pápát és Franciaország királyát ajánlotta.

A harmincéves háború alatt vetette meg *Grotius* a modern nemzetközi jog alapját, a *De jure belli ac pacis*-ban legelsőnek fejtve ki olyan nemzetközi jogi elveket, melyek nemcsak a békére, hanem a háborúra is vonatkoztak, amennyiben bizonyos humanus rendszabályokat irt elő. *Grotius* közvetlenül ugyan nem hatott a béke eszméjének javára, közvetve azonban annál inkább. Műve a nemzetek érdekközösségének hangsúlyozásában exponálódik, aminek *Grotius* által való felismerésén épül az újabkori békemozgalom maga. A háború mikéntjének szabályozásával azt akarta elérni, hogy ekkor is az emberi érzés törvényei uralkodjanak. Egyetemes monarchiáról nem is ábrándozott, de gyakorlati útmutatásokat tudott adni. Az általa vágott útirányban fejlődött a népjog igazi nemzetközi joggá és számottevő fegyverré éppen a fegyveres erő ellen. *Grotius* különösen a fejedelmeket aposztrofálta, mint akiknek elsősorban kötelességük nemcsak a hadvezetés humanitárius megjavítása, hanem teljes megszüntetése. A háború megakadályozására is tesz *Grotius* javaslatokat (köztük csodálatosképpen a párbajt is); főleg kongresszusokat és döntőbíráóságokat ajánl. *Comenius* híres cseh filozófus és pedagógus 1640 körüi adta ki *Panergesiajának* első fejezetét, egy kis értekezést, melyben a politikai ellentétek kiegyenlítése érdekében az emberiségre apelált. A nagy európai zavarokat annak a körülménynek tulajdonítja, hogy úgy a fejedelmek, mint az alattvalók nem tudják érvényesíteni a jogot és nem értenek ahhoz, hogy a szenvedélyeket az igazság alá rendeljék. Egy *európai döntőbíráóságot* követelt, de ez a felhívása a harmincéves háború közepette hatástalanul hangzott el. *Lotharingiai Károly* herceg az angol forradalom idején a VII. század végéfelé közzétette politikai végrendeletét, mely egy

teljes projekciót tartalmazott az európai béke biztosítására ée némiképpen IV. Henrik tervezetére emlékeztetett. A végrendelet többek közt egy tizenhárom politikusból álló akadémiát ajánl, melynek protektora éppen a magyar király lenne.

A XVIII. század elején ismét egy francia tudós állott elő egy terjedelmes javaslattal, az államok nagy nemzetközi békeszervezetének előkészítése érdekében Castel de *Saint Pierre* francia abbé az utrechti béke alkalmából, melyen Franciaország képviselőiben vett részt, *Project de la Paix perpetuelle* cím alatt csatlakozott az örök béke papirosálmódói közé. St. Pierre is egy szenátust javasolt, mely csak 24 képviselőből állana, kiket az általa megjelölt államok küldenének ki; egy nagy európai szövetség biztosította volna a népeket jövődő háborúk ellen. Minden állam lemondana a hadviselésről és egy bíróság, melyet az államok közösen tartának fenn s melynek végrehajtó hatalmat bocsátának rendelkezésre, döntene az internacionális viszálykodások felett. St. Pierre tervezete a legterjedelmesebbek egyike, amelyet erről a témáról valaha írtak; a kortársai közt meglehetősen (eltűnést keltett és a legkiválóbb tudósok behatóan tárgyalták, köztük Leibnitz is.

Egy névtelen mecénás a francia akadémiát 1766-ban abba a helyzetbe juttatta, hogy pályadíjat tűzhetett ki a háború ellen való védekezés legtükéletesebb módjának tudományos kifejtésére. Ez a pályázat meglehetősen port vert fel és többek közt *Turgot* kiváló francia államférfiút és fináncpolitikust is arra inspirálta, hogy egy európai föderációs köztársaság eszméjével lépjen ki. Kereskedelmi szabadságon, erős központi hatalmon és népmilicián emelkedik *Turgot* ötlete. A francia nemzetgyűlés is 1790-től 1795-ig ismételve foglalkozott a háború és béke kérdésével s az 1791 szeptember 3-iki alkotmány szerint Franciaország lemond a hódító hadjárataokról.

A XVIII. század utolsó éveiben jelent meg azután *Kant* filozófiai értekezése az örök békéről. *Kant* már régebbi műveiben hangoztatta, hogy az emberiségnek egyetemes polgári társadalommá kell fejlődnie és az örök békének fentartása érdekében egy általános népszövetség gondolata mellett kardoskodott. Szerinte a nemzetek a történelmi fejlődés folyamán kénytelenek is lesznek szövetséges, minden háborút kizáró viszonyba lépni. Az örök békéhez címzett irata egy nemzetközi szerződés formájába van öntve s alapgondolata az, hogy a háború az emberiség ősi állapota; addig míg háborút viselnek, nem nőttek ki a természetes állapotból. Ennélfogva békét kell *teremteni* s a béke szervezésének alapjául három eszmével szolgál: 1. Minden államban a polgári alkotmány köztársasági legyen (*Kant* ez alatt demokratikust gondolt). 2. A nemzetközi jog szabad államok szövetségén épüljön fel. 3. A világpolgársági jog az illetőség általános feltételein alapuljon. A békeszövetség ne legyen föderatív állam, hanem szabad államoknak békeszerződés útján létrejött egyesülése, melyek e szerződés következtében nem egyes háborúkat igyekeznek befejezni, hanem *minden* háborút. Az örök béke,

mondja Kant, biztosítva van, ha a világ leghatalmasabb államainak valóban képviselői alkotmányuk lesz. A nemzetközi jognak az ilyen igazán szabad államok egyesülésén kell alapulnia. Az egyesülés kiindulási pontja az érdekelt államok két vagy három leghatalmasabbjainak összeállításában keresendő, akik egyszerűen kimondhatnák: köztünk ne legyen többé háború! A békeszövetség (népek állama) abból a törvénytelen állapotból, mely csupa háborúból van összetéve, kivezető utat nyithatna azért, hogy a kultúr államok alávétnek magukat egy önmaguk által meghatározandó kényszernek,

Kanttal lezáródik a békemozgalom ideológusainak első két szériája: a moralisták és fejedelmi bérencek elvont vagy megfizetett elmékedéseit magában foglaló.

Kosa Miklós.

Budapest vallásügyi kiadásai.

A modern nagy városok feladatai és kötelességei a városok népesebb és legdolgosabb rétegeivel szemben évről-évre szaporodnak. A lakosság szaporodásával, a kötelességek gyarapodásával arányban növekszik a nagyvárosok budgetje is. A nagyváros háztartásának egyensúlyát fentartani a városi életnek ma egyik legnagyobb, legégetőbb problémája. A probléma megoldásában nagy szerepet játszik a városi népesség *valóságos* szükségleteinek felismerése és a szükségtelen kiadások kiküszöbölése. A takarékoság józanul és okosan felfogott elvének alkalmazását a felesleges kiadások eliminálásával kell megkezdeni. Ez nem könnyű feladat, mert a takarékoság elvének érvényesülése nemcsak egynéhány költségvetési tétel törlését jelenti, hanem jelenti elsősorban is a meggyökeresedett előítéletekkel való bátor szembeszállást. Ilyen előítélet az is, hogy a városoknak kötelességük az egyházakat segíyezni. Ez az előítélet nagy terheket ró a magyar városokra. Például Kassa városának az 1910. évben – a zárszámadás adatai szerint – kegyuraság és hitfelekezetek segíyezése címén 77.450 korona 21 fillért tettek ki a kiadásai. Szeged városának az 1911. évben a zárszámadás adatai szerint 107.264 korona vallásügyi kiadásai voltak. Budapest fővárosnak az 1911. évben a következő vallásügyi kiadásai merültek fel:

A) *Rendes kiadások.*

1. A rom. kat. egyházi személyzet járandóságai	182.562 kor. 18 fill.
2. A gör. kat. egyházi személyzet járandóságai	10.000 kor. – fül.
3. Plébániák házbére	92.152 kor. – fül.
4. Plébániák vízdíja	1.529 kor. 46 fill.
5. Segélyek egyházi és hitoktatási célokra	492.168 kor. 88 fül.
6. Különfélék	<u>28.236 kor. 13 fill</u>

Összesen 806.648 kor. 65 fill

B) Rendkívüli kiadások.

1. V. ketr. templom építése	90.154 kor. – fill.
2. Plébániatemplomok nagyobb helyreállítása	21.319 kor. – fill.
3. A budai izr. hitközség templomépítő segélye	20 000 kor. – fill.
4. Az angol kisasszonyok templomépítő segélye	50.000 kor. – fill.
5. A Szt. Domokos-rendnek templomépítő segélye	25.000 kor. – fill.
6. A pesti autonom ortodox izr. hitközség templom- építő segélye	25.000 kor. – fill.
7. A budapesti ref. egyház templomépítő segélye	25.000 kor. – fill.
8. A II. ker. Batthányi-téri plébániatemplom helyre- állítása	2.409 kor. 88 fill.
9. A VII. ker. plébániatemplom orgonájának felépítése	<u>15.096 kor. – fill.</u>
Összesen	276.978 kor. 88 fill.
A) Rendes kiadások	806 648 kor. 65 fill.
B) Rendkívüli kiadások	<u>276.978 kor. 88 fill.</u>
Összesen	1.083.627 kor. 53 fill.

Budapest székesfőváros tehát az 1911. évben *több mint egy millió koronát adott ki* vallásügyi célokra, míg például a székesfővárosi könyvtárra csak 95.700 korona 88 fillért áldozott.

Az 1912. évre a főváros képviselőtestülete a következő összegeket szavazta meg vallásügyi célokra:

1. Rendes vallásügyi kiadások	889.634 kor. – fill.
2. Rendkívüli vallásügyi kiadások (Egyházak építése és nagyobb javítások)	<u>458.635 kor. – fill.</u>
Összesen	1,348.269 kor. – fill.
1911. évi vallásügyi kiadások	<u>1.083.627 kor. 53 fill.</u>
1912. évi többlet	264.641 kor. 47 fill

Az 1912- esztendőben tehát körülbelül 1 millió 350 ezer koronára rúgtak a főváros vallásügyi kiadásai, ami az 1911. évvel szemben több mint egynegyed millió korona szaporulatot jelent.

A főváros lakóinak vallásügyi megterhelése és különösen a tehernek horribilis emelkedése a takarékoság elvének legmerevebb negációját képezi. Ami különösen a rendkívüli kiadások közé felvett egyházépítési és templomjavítási költségeket illeti, azok nagysága egyenesen megdöbbentő. Hogy ezek a kiadások milyen óriási teherként nehezdednek a főváros háztartására, azt fényesen illusztrálja az, ha azokat Bécs városának ugyanezen célokra fordított kiadásai-val hasonlítjuk össze. A Hauptrechnungsabschluß der k. k. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien für das Verwaltungsjahr 1911, X. fejezetében (Verwaltungsgruppe X, Kultusangelegenheiten) idevonatkozólag a következő adatokat találjuk:

Rubrik XXXIX. Verbindlichkeiten aus dem Titel de. Besitzes oder Patronates

A) Ordentliche Ausgaben.

Erhaltung der Kirchen, Kapellen, religiösen Denkmäler und Pfarrhöfe.

a) Effektive Ausgaben	22.351 K. 29 H.
b) Durchgeführte Wasserwerte.....	<u>90 – H.</u>
Zusammen	12.441 K. 29 H.

B) Ausserordentliche Ausgaben.

Beitrag zu den Ereuzbauten der im Jahre	1906
demolierten St.-Anna-Kapdle in Dornbach	10.000 K. – K
	32.441 K. 29 K.

De tekintsünk el ettől az összegtől és vegyük az említett zárszámadásnak a Kultusangelegenheiten című X. fejezetében felvett brutto kiadásokat, 85.954 korona 7 fillért (a netto kiadás 03.613 korona 25 fillért tett ki) s ezt Budapest főváros 1911. évi 276.978 korona 88 fillér templomépítési és javítási költségeivel összehasonlítjuk, akkor azt látjuk, hogy csak ezek a kiadások több mint 190 ezer koronával többet tettek ki, mint a nagy, a gazdag Bécs városának a Kultusangelegenheiten zárszámadási fejezetében elszámolt összes brutto kiadásai. Igaz, hogy Bécs város 1911. évi zárszámadásának XI. fejezetének (Unterrichtswesen, Rubrik XLIII Volks- und Bürgerschulen) 22. tétele alatt „Bezüge der Lehrer für den Religionsunterricht” címén 752.611 korona 91 fillér kiadás szerepel, de viszont ezzel szemben Budapest rendes vallásügyi kiadásai az 1911. évben 806.648 korona 65 fillért tettek ki, vagyis 53.836 korona 74 fillérrel többet, mint Bécs városának hitoktatási segélyei. Bécs városának a zárszámadás X. (Kultusangelegenheiten) és XI. fejezetében (Volks- und Bürgerschulen) elszámolt vallásügyi kiadásai összesen 838.765 korona 98 fillért tesznek ki. Ezzel szemben Budapest 1911. évi összes vallásügyi kiadásai 1,083.627 korona 53 fillért tettek ki, vagyis közel $\frac{1}{4}$ millió koronával többet, mint Bécs városának említett kiadásai.

Budapest vallásügyi kiadásai évről-évre szaporodnak, amint az az 1897-1906-ig terjedő évtized alatt felmerült vallásügyi kiadásokat feltüntető alábbi táblázatból is kitűnik:

Év	Rendes kiadások	Rendkívüli kiadások
1897	347.313	298.007
1898	426.953	297.942
1899	454.243	350.442
1900	462.326	520.835
1901	481.748	485.541
1902	497.258	437.397
1903	522.917	434.081
1904	532.812	503.141
1905	577.945	641.695
1906	584.194	375.721
Összesen	4,867.709	4,344.802

Rendes vallásügyi kiadások 1896-1906-ig 4,867.709 korona

Rendkívüli vallásügyi kiadások 1896-1906-ig 4,344.802 korona

Összesen 9,212.511 korona

Tíz esztendő alatt tehát Budapest főváros vallási célokra körülbelől 9½ millió koronát adott ki.

A vallásügyi kiadások emelkedésének a főváros budgetjében ügylátszik nincs határa. A főváros képviselőtestülete a folyó

1913. esztendőre a legrosszabb közgazdasági viszonyok közepette igazi nagyúri bőkezűséggel vallási célokra a következő összegeket állapította meg:

Rendes vallásügyi kiadások	954.010 korona
Egyházak építése és nagyobb javítása	669.316 korona
Összesen	<u>1,614326 korona</u>

Ezen összeg az előző esztendővel szemben megint $\frac{1}{4}$ millió koronával nagyobb emelkedést jelent. Az 1912. és 1913. évek többlete pedig együtt véve az 1911. évi kiadásokat, $\frac{1}{2}$ millió koronánál nagyobb összeggel haladja túl. 1 millió 614 ezer koronát kell a főváros nyomorúságos viszonyok közt élő lakóinak ilyen viszontagságos esztendőben egyházi célokra áldozni! S nem volt senki, aki a város polgárai ellen elkövetett ezen merénylet ellen tiltakozó szavát felemelte volna. Pedig ez nem volt mindig így. Voltak idők, amikor Magyarországon a „történelmi osztályok” hozzátartozói is mertek „beszélni” a polgároknak vallásügyi célokra való megterhelése ellen.

Az 1870. évi állami költségvetés képviselőházi tárgyalásakor a költségvetésben egyházi célokra felvett 290000 forintos tételre nézve a pénzügyi bizottság hangsúlyozta, hogy elvileg nem helyeselheti az egyházfelekezeteknek az állampénztárból való segélyezését. *Nyáry Pál* hasonló értelmű felszólalása után pedig maga *báró Eötvös József* kultuszminiszter is azon véleményének adott kifejezést, hogy a budgetben a *vallási szükségletek tökéletes ignorálását* tartja a legcélszerűbbnek. Amit báró Eötvös József helyesnek ítélt az állami költségvetésre nézve, az a főváros háztartására nézve is csak üdvös lehet. De ma nincsenek *Nyáry Pálok* és *báró Eötvös Józsefek*. Tudjuk nagyon jól, hogy amíg Budapesten Európa legelmaradottabb városi törvénye alapján választják a főváros képviselőtestületét, mindaddig olyan emberek foglalják el a tanácskozó terem padjait, akikben sohasem lesz meg az a lendület, hogy a főváros budgetjéből annak középkori survival-jeit töröljék. A fővárosi községi választójog demokratikus reformjának a legjobb agitátorai azok a sötét, szomorú számok, melyek a budget mélyében vannak elrejtve. Csak az új, demokratikus Budapesttől remélhetjük, hogy báró Eötvös József okos tanácsát követve, a vallásügyi kiadások óriási terhét le fogja venni az annyi mindenféle nehéz teher alatt görnyedő fővárosi lakosság vállairól.

Rédei József.

Greguss és a 48-as forradalom.

I.

Greguss Ágost nevét sokat emlegették a papokban, amikor alapítványának kamataival éppen azt a történetírót jutalmazták meg, akinek egy kritikust vagy esztétikust kellett ajánlani a jutalomra. Aki visszaemlékezik arra, mit hallott Gregussról az iskolában, milyen munkáit közvetítette kezébe az egyetemi tanítás,

Gregusst csak finoman jellemző esztétikusnak, kényes ízlésű kritikusnak, lelkes és jóságos tanárnak ismerheti. Emlegetik a meséit, melyekben közmondásos bölcsességeket példázott. Itt-ott szóba kerül, hogy ifjan, 1847-ben epés csúfot üzött és tömbszilárdkodott Petőfi verseivel. Nagyobb tanulmány, mely életét és munkáit ismerteti, még nincsen – csak három emlékezés. Mindhárom tanítványai mondták róla: Beöthy Zsolt a Kisfaludy-Társaságban, Bánóczi József az Akadémián, Riedl Frigyes pedig halálának 25. évfordulójára megint a Kisfaludy-Társaságban. Ezekből még megtudhatjuk, hogy Greguss, ha rendszeres bölcséleti munkát nem is irt, filozófus is volt, az ötvenes évek nyers materializmusának harcias ostromlója, a szép, igaz és jó egységének lelkes hirdetője, aki rajongó optimizmussal csudálta a világ és társadalom boldog harmóniáját. Történelmi helyzete szerint: Greguss is annak az írói és tudós csoportnak az embere, melyet a kiegyezés eredményei az irodalomban és tudományban uralkodásra emeltek, mely a társadalomban, a tudományos egyesületekben, a könyvkiadó-részvénytársaságokban és a tanszékeken megszállott minden tekintéllyel övezett, befolyással felruházott és jó jövedelemmel járó pozíciót és meghatározója lett mindmáig is a hivatalos és iskolai műveltségnek.

Pedig ez még nem az egész Greguss.

Greguss életéből egyszerűen kimetszették azt a rendkívül termékeny harmadfél esztendőt, melyet a nagy forradalom előtt lázas írói munkában a szarvasi líceum tanáraként töltött el, amikor az országgyűlések és hírlapok szabadelvűségét messzi maga mögött hagyó radikalizmussal követeli a régi társadalom felforgatását, amikor türelmetlenül és bizakodással izgat forradalmi cselekvésért, amikor kikezdi nemcsak a rendi, hanem a polgári társadalom alapjait, amikor társadalmi és bölcselő elmékedéseiben oly irányt követ, amelynek németországi mintáját és mását ott a negyvenes évekbeli polgári szocializmus egyik irányának ismeri a história.

A negyvennyolcas forradalom reális célja a hatvanhetes kiegyezés volt. De ezt az eredményt csak oly küzdelemmel lehetett elérni, melynek céljai és eszközei sokkal messzibb vittek. Az iskolás történetírás a kiegyezést tűzi ki a legvégső célnak és ennek szolgálatába állítja még a negyvenkilences szabadságharcot is. A jobbagység eltörlésében és az abszolutizmus megdöntésében kimeríti a forradalom egész tartalmát, sőt, amennyire csak teheti, minden társadalmi törekvést nemzeti törekvéssé old fel, a szociális forradalmat pusztá függetlenségi harccá desztillálja. Még polgári forradalomnak sem ismeri el, természetes tehát, hogy nem akarja ismerni az olyan törekvéseket, melyek túlmennek még a polgári forradalmak céljain is. A nemesség felmagasztalására egységes kornak igyekszik feltüntetni a forradalom esztendeit, elsimítja a belső ellentéteket, elhallgatja a felserkent alsóbb osztályok forradalomra ostromozó radikális törekvéseit, melyek nélkül sohase dagadt volna forradalomra a mérsékelt liberális és minden megalkuvásra kész liberális főurak és nemesek reformmozgalma. Az egész

soviniszta történetírást át és átjárja az az ellentmondás, hogy míg egyfelől dicsőítik a forradalmat, mint a nemzet szabadságharcát, másfelől megtagadják, elhallgatják, lekicsinylik azokat a radikális irodalmi, társadalmi és politikai mozgalmakat, melyek hajtották és vitték a forradalmat.

Kirívóan jelenik meg az ellentmondás Greguss Ágost esetében: lelkesen és meghatottan emlegetik, hogy tízhónapos börtönbüntetéssel sújtotta az abszolutizmus, de azokat a forradalmi verseket, melyekért elítélték, egy szóval sem említik.

Ezek a versek, az *Edzdalok*, 1848-ban jelentek meg, kevésbé a márciusi napok után. De bátor hangjuknak nem a márciusi napok adták a bátorságot. Készen voltak már 1847-ben is a cenzúra kikerülésére Zürichben kellett volna megjelenniük. Nem a forradalom láza teremtette ezeket a lázító verseket, hanem a versek lazítottak a forradalomra. Greguss, mikor 1846-ban letelepedett Szarvason a líceum tanáraként, már azok közt volt, kik a legtűrelmetlenebbül izgattak a forradalomért. 1847-ben már két kis könyvet ad ki. Az egyik a *Villanykák*. Epigrammáit gyűjtötte ebben össze. Némelyik már erős szóval szól a feudális társadalom típusairól, A földesúrról:

A jobbágy bámul, hogy száraz a földes úr: „Aki
Vért szí, vértöltnek kellene lenni neki.”

(*A sovány.*)

A papról:

A papi szent hivatal utalattá teszi ármány? –
Ármányt megszentít a papi szent hivatal!

Nem bízik a liberális földesúrban, aki Kossuth lapjába szabadelvű cikkeket küldöz, de jobbágyát adósságért elzavarja földjéről. (*Úri parancs a hajdúhoz.*)

Másik könyve ebből az esztendőből a *Futár*. Itt már hangos szóval hívja a forradalmat. Vörösmarty Szózatát csüggedtnek, ernyesztőnek érzi: „gyöngé hangjánál fogva nem magyarhoz illő”. Nem meghalni kell a hazáért, hanem élni. „Itt *élned* kell, egyéb semmi. Elég rossz, hogy a magyarok csak verőket tudtak ontani hazájukért; élni nem tudtak érte – ez pedig nehezebb is, üdvösebb is, dicsőbb is, a bármily feláldozó meghalásnál. Nem jó a jövő nemzedéket is azon útra vezetni, melyben elődeink jártak.” Nem ismeri a dicső múltat. „Mindig csak az az Árpád és Hunyadi! A költők már egészen elkoptatták őket.” Nem szabad a bukás és gyász képével lankasztani a nemzet elszántságát: „Ha én Vörösmartynak vagyok, én nem könnyet, de kardot adok az embermillióknak s megmondom nekik, hogy a sírból is életre ostromolják fel a nemzetet, a sírba pedig ne a nemzetet, de a sírásókat fektessék.”

Ez a riasztó hang, Petőfi hangja lázít aztán az *Edzdalokban*. A forradalmi líra minden főbb motívuma megszólal bennük. Bevezető versében átkozza a magyar költő sorsát, mert nem szólhat szabadon, de örül, hogy lesz még nap, amikor megértik szavát:

A zsarnokok, tudom, reszketni fognak!
A nép, tudom, megáldja hamvamat!

(*A magyar költő*)

Új aranykort hirdet, mely közel eljövendő, de nem a nagyoknak, hanem a kicsinyeknek lesz az aranykora. (*A nagyokhoz.*) A tüzes trónon ülő Dózsa szájába adja a népet serkentő szavát:

Legyőzetett a nép,
De egykor győzni fog;
Fel, szolgacsoport! legyetek
Rabokbul szabadok!

(*Dózsa végszava.*)

A nép érvényesülését hirdeti, ostromolja tehát a nép ellenégeit. Épp oly gyűlölettel ír a papokról, mint Arany a *János pap országában*:

Az istent mindég eltagadtam,
Kit Ők teremnek, a papok . . .
De még azért nem kárhozám el,
Azért még vallásos vagyok.
Vallásom az, hogy minden ember . . .
Üldözze a papok csoportját,
Mely annyi szép mesét kohol,
Mely nyemet, üdvösséget ígér
S melynek jutalma a pokol –
Mely kapzsin örzi rút tizedjét
S a végtelen jószágokat, –
Bár azt papolja hogy való üdv
Csak égben van, „nem ég alatt . . .
El a papokkal! Ők bennünket
Folyvást bolonddá tartanak,

De tettet, mely emberhez illő.
Még sohasem mutattanak.
Az ám! javítani más hibáit
Puha karszékéből nem nehéz;
A szentek életét megírni.
Biz erre sem kell még nagy ész . . .
A rossz hitűt jó hitre vinni,
Ezüstöt osztva s hivatalt . . .
A konyhahősnöt átkarolni . . .
Benyelni ételt és italt . . .
Másoknak mocskát mosogatni.
Míg ők magok nagy mocskosok . . .
Ily exoterikus papokra
Csak haragot s gúnyt szólhatnak.

(*Önvéd.*)

Lefordítja Bérangernek egy gúnyos versét a papok ellen: Az Isten szemlét tart a világon és megtagadja a nevére hivatkozó urakat, királyokat. Elérkezik a papokhoz is:

Más, feketék is híznak ott lenn,
Kiknek tömjénje kellemetlen;
Bőjtje teszik a napokat,
Nevemben szórnak átkokat . . .
Igaz, hogy szépen szólnak; – hajh!
Csakhogy nem értem, az a baj.
De ha irántok van bennem hitel,
Engem, fiuk, az ördög vigyen el,
Az ördög engem vigyen el,

(*A jó isten.*)

Lefordítja *Herweghnek* egy kis epigrammaszerű versét a fejedelmek ellen, kik a szabadságot szeretik, de kiket a szabadság nem szeret.

A köztársaság híve. Király szeretne lenni, hogy letehesse cifra koronáját, hogy *köztdrssa* lehessen. (*Alternativa.*)

Három zsarnoka van a népnek. „Míg ők lesznek, addig nem lesz szabadság.” Az egyik, a nemes, a testet, a másik, a pap, a lelket nyúzza meg.

Az, míg élünk, a szép földet zárja el;
Ez, ha meghalunk, a poklot tárja fel.

Holott:

Minden ember maga papja s üdvezül
Míglen keble a közjóért ki nem hül;
Minden ember maga ura és nemes!
Vesszen, aki e jogoknak vést keres !!

De van még egy harmadik zsarnok is, akinek nem kellene történelmi kiváltságok, akinek nem a jogok adnak hatalmat:

Honnan az, hogy egynek milliói vannak
S nyomorogni kell sok száz boldogtalannak?
Honnan az, hogy egyik rest bőségben áradoz
És ezer más csonka bérért izzad s fáradoz?

Onnan, hogy az önzés tévútjára jöttünk.
És a *szent közösség* fel nem tűnt közöttünk.
Onnan, hogy nemünknek sújtol még egy zsarnoka:
A tulajdon átka, a gazdagság undoka!

Kitűnik ebből, hogy Greguss nemcsak a kiváltság és jogtalanság ellentétét látja meg a társadalomban, hanem a gazdagság és nyomor ellentétét is. Az elnyomók és elnyomottak küzdelmében a kizsákmányolók és kizsákmányoltak harcát látja és az ellentétek gyökerét immár nem a politikában, hanem a társadalomban keresi és nem a politikai egyenlőtlenségben, hanem a fennálló társadalmi rend alapjában, a magántulajdonban találja meg.

Tehát a társadalmi rend felforgatásáért fog folyni az a harc, melyre az „edz dalok” edzik a népet. Újfajta harc ez, melyre nem a múlt nagy nemzeti küzdelmeinek emlegetésével kell a lelkesedést szítani. Greguss az eljövendő forradalomnak szociális tartalmára sűríti egész figyelmét, olyannyira, hogy nemzeti tartalmát lekicsinyli, megveti. A Futár-ban tett megjegyzéseit érvényesítve, maga ír egy új Szózatot, melyben leszámol a „régí dicsőséggel” s az ország bajainak forrását nem idegenben keresi:

... Hazádnak ádáz gyilkosa
Magad vagy, oh magyar!

Te vagy, ki a hon bánatát
Gyáván elálmodod;
Te vagy, ki őt hitetlenül
Folyvást elárulod.

(A magyarhoz.)

Kritikájában a társadalom válságának legmélyebb gyökereit érinti, a gyakorlati politikában tehát gyökeres átalakításokat követel. Nem elégszik meg apró engedményekkel, melyek a népet csak hosszabb és lazább pórázra kötik; napfény helyett nem fogadja el a fáklyavilágot,

– nem szabadság a hosszabb bilincs.
És fáklyafényben nap világa nincs ...
Egész szabadság és egész világ kell!!

(Régi szokás vége.)

És amikor a márciusi és áprilisi napok után látja, hogy az új alkotmány is a kiváltságosak alkotmánya, mely egy igen mérsékelt parlamentnek adta kezébe a politikai hatalmat, természetes, hogy ő, aki nemcsak a feudális, de a polgári társadalomnak is kikezdte már az alapjait, elégedetlen az eredményekkel, nem bízik a kormányban, siettetni akarja a fejlődést, tovább is izgat a nép érvényesüléséért.

Czóbel Ernő.

SZEMLE.

Székely Ferenc nyílt levele.

amelyben igazolja a maga impozáns elhatározását s az általános választójog választó-víz voltát, egyike a legtartalmasabb és legférfiasabb írásoknak, amelyek a demokratikus haladás szellemi kálváriáját ékesítik. Ez a levél egyszersmind védőbeszéd mindazok a jóhiszemű és progresszív gondolkodású politikusok számára, akik mindaddig fedezték becsületes nevükkel és akarásukkal Tisza-Lukácsék manővereit, amíg a választójogi javaslatuk ázsiai kalibere őket is meg nem győzte arról, hogy a véderő-javaslat liferálásáért cserébe ezt a javaslatot kérték. Székely nyílt levele teljes és hozta perspektíváját adja meg a választójogi probléma egész körzetének s ahhoz a kivételes cselekedethez, amely Székely Ferenc egyéniségét magasra emez a sok törtéte» gyáva vagy megalkuvó senki fölé, az írott szó diadalmas igazságával járul.

A nemzetiségi kérdés

a balkánkrízis kapcsán nálunk is égetően- aktuálissá és sürgősen rendezendővé vált s épp ezért rendkívül sajnálatos és következményeiben beláthatatlan jelentőségű az a rideg elzárkózottság, amelylyel a szövetkezett ellenzék úgy a taktika, együttműködés, mint a választójogi javaslat szempontjából nemzetiségeinkkel szemben viseltetik. A demokratikus Magyarország elsődleges életfeltétele, hogy nemzetiségeink felszabaduljanak a magyar junker s a nemzetiségi klerikális zsarnokság alól s a földesurak é» pópák fojtogató keze helyett egy konciliáns, megelégedett és hatalmas magyarsággal együtt dolgozhassanak és produkálhassanak szellemi és anyagi téren. A kormány, illetve Tisza felsőbb nyomás alatt lázasan paktálnak a románokkal és szászokkal. Sajnos, az ellenzék aligha eszmél rá annak tudatára, hogy milyen értékről mond le, amikor nemzetiségeinket magára hagyja, illetve Tisza karjaiba veti.

Csernoch János adója.

Mint olvassuk, az új virilista összeírás alapján Csernoch János 92.000 hold prima földje után 88.600 korona adót fizet, vagyis holdanként 96 fillért. Ezzel szemben a szomszédos kisbirtokosok átlag holdanként 12-15 koronát fizetnek. Ezt magyar adópolitikának hívják a hozzáértők. Rosszul járna azonban a primás úr és latifundiumos társai, ha a krisztusi egyenlőséget az állam is megvalósítaná akként, hogy úrnak és parasztnak egyformán kéne adóznia. Csekély 1,021.400 koronával többbe kerülne Csernoch úrnak a birtoka.

Az angol feministák

nem verekedtek és nem kiabáltak hiába: a kormány kénytelen az ő követeléseikkel is számolni. A feministák térhódítását, ott, ahol a férfiak meglevő jogával egyenlő jogokat követelnek csak örömmel köszönhetjük, különösen, ha céltudatos, fáradhatatlan és kemény agitáció eredménye a győzelem. Az angol feministák példája viszont szomorú reflektort kap a magyarokétól, akik a maguk gyámoltalan kapkodásában, a kormánnyal való kis üzleteikkel és következetlen magatartásukkal eljátszották nemcsak a maguk jogát, hanem jogigényét, sőt a kérdés komolyságát is. A mi feministáink elárultak a férfiak becsületes választójogát s nekünk sovány vigasztalás az, hogy a magukét se tudták kikölni. A hölgyek most megint taktikáznak: nem azonosítják magukat a politikai tömegsztrájkjal, hogy a kormánynak újból felkínálkozhassanak. Szegény feministák: senki sem reflektál rájuk, hiába álldogálnak az utcasarkon.

A hazafias közigazgatás.

A polgári sajtó egy része, az a része, mely a „nemzeti eszme” hirdetésében szokott megkötyagosodni, szenzációként közölte minap az alábbi hírt:

A délvidéken letartóztatott szerb izgatok száma minap egy tizennégyéves gyerekkel szaporodott meg. A fiút Pility Szávónak hívják s a vizsgálóbíró végzése szerint az a bűne, hogy a magyar állameszme ellen izgatott. Az izgatás Mohói községben történt, ahol az utcákon háborúsdit játszottak a szerb és a magyar fiúk. Az útközei hevében a magyar fiúk megverték Pility Szávót, aki erre sírva megfenyegette a győztes magyarokat:

– Megálljatok magyarok, fogtok még ti is szorulni, ha jönnek a szerb testvéreink és kiirtunk titeket a föld színéről.

Az egyik magyar fiú elmondta otthon szüleinek a szerb fiú kifakadásait, mire a szülők bejelentették az esetet a csendőrségnek. Pility Szávót a csendőrök elfogták és ma már Denk Tivadar vizsgálóbíró kihallgatta. Most a nyomozást abban az irányban folytatják, hogy a fiú kitől hallotta a magyarelles kifakadásokat. *Az ügyvel kapcsolatban Moholon több letartóztatás várható!* stb.

Ehez a mulatságosan ostoba, de annál felháborítóbb esethez alig szükséges kommentárt fűzni. Szegény kis Szávót komor vizsgálóbíró elé vezették és most, ha belefért apró eszébe, ami történt, furcsa emlékeket vihet magával az életbe. Így nevel a magyar közigazgatás és a független bíraskodás elkeseredett ellenségeket a magyarság számára, mert hogy ez az apró ember és minden ija-fija meggyűlöl mindent, ami magyar, egészen bizonyos. Nem elég, hogy Szávó kikapott, még le is tartóztatták érte. Ma-holnap játszani *sem* szabad már annak a gyerekeknek, aki nem nemzeti színű költeményekben dicsőíti a „liberális” magyar politikát és a „nemzeti állameszmet”.

Kultúránk szegényfoltjai.

A szomorú emlékü Károlyi díjnak napi 2 koronájával és fiatalos könnyelműséggel meg akarván nőszülni, audienciára jelentkezett a polgármesternél. Előadta, hogy három évig; díjtalanul, öt évig pedig napi 2 korona éhbérért szolgálta a közérdeket, tekintettel kilátásban levő házasságára és az emberi méltányosság nevében is emeljék fel legalább napi 50 fillérrel fizetését, mert ha nem, ő föbelövi magát. Főlényes gesztussal választott a polgármester: „Ezt már megtehetette volna régebben.” És a szegény ördög teljesítette felettes hatóságának ezt az utasítását és föbelötte magát... A Károlyi esetében a revolverdörrenés és a nyomán kiszivárgó vér megszokott dráma, ami azonban e mögött jellemző, a rosszul fizetett és. ennél fogva rosszal végzett közigazgatásunk egész kárhuzatos szerkezete, az egymás alá rendeltség hűbéri formája amelynél csak legfelső fokozatnak, a panamista basáknak van jó dolguk, az a kinlevők ellenben tülekednek, agyarkodnak, kilincselnek, várokozna egy a sorból kieső kollegára vagy pedig azzal akarnak véget vetni a kínos tengődésnek, hogy föbelövik magukat, vagy sikkasztanak. Tipikus eset a Károlyi esete.

Csak éppen a pisztoly különbözteti meg a Károlyi affért ettől a másiktól. . . T. rendezett tanácsú város tisztviselői a fizetésrendezés folytán alapos reménnyel néztek helyzetük javulása elé. A fizetésemelés tényleg be is következett, de egyidejűleg a hivatalnokoknak több mint a felét elbocsátották azzal a kegyes engedelemmel, hogy visszafogadják őket mintapidíjasokat, de akkor tiltva van bármimemű más mellékfoglalkozás. Fő a zsakett, a mosoly, a megalázkodás és a nem panaszkodás, az éhség, az nem számít egy emelkedni akaró közigazgatási tisztviselőnél.

A kis vidéki város Iparoskörének esti összejöveteleit forradalmi hangulatok kezdték melegíteni. Arról beszéltek, hogy miként lehetne nagyobb veszély nélkül bevinni a Körbe a radikalizmust. Egyesek azt mondták, hogy meg kell rendelni a Népszavát, mások mást javasoltak. Végre megállapodtak abban, hogy meg fogják hozatni Büchner: „Az erő és anyag” című munkáját és A pápák bűneit. El is vitték a megrendelt köteteket a könyvkötőhöz, ahol azonban a pelyhedző radikalizmus eme első akarásai szembetalálták magukat a szentéletű és tudós plébánossal, ki is röviden megtudakolván az indexes könyvek tulajdonosát, bösz haraggal tűzbe dobta őket. „Ha kérdik, ki tette, mondja meg, hogy én voltam”, szölt oda a hűledező könyvkötő megnyugtatóására. És a szegény Iparoskör reszketve vonta vissza radikálist hajlandóságait, mert hát a plébános nagy úr, jóban van a szolgabíróval és a Körnek is tagja.

„Ein altes Gebet! Oh Gott! Ich bitte Dich die Menschheit zu segnen, halte uns fern von allen Bösen und wir wollen Dir in alle Ewigkeit sein. Amen.” Dieses Gebet wurde mir gesendet und muss über die ganze Welt gesandt werden. Schreibe es ab und siehe, was geschehen wird; dasa der, der dieses Gebet abschreibt, von allen Bösen erlöst sein wird und wer es unbeantwortet läset, Unglück erleben wird! Diejenigen, die es abschreiben, müssen es innerhalb 9 Tagen an 9 verschiedene Freunde senden und es wird dem Schreibe am 9. Tage eine grosse Freude zu Teil werden. Breche die Kette nicht, unterschreibe keinen Namen, blos das Datum, wann Du die Karte erhalten! 7. Januar 1913.”

Ezt a levelet azonos tartalommal és képtelen helyesírással több fővárosi lakos kapta és küldte be szerkesztőségünknek. Anélkül, hogy az eredetüket megállapítani akarnók, leszögezhetjük, hogy az úgynevezett „hólabdarendszer” üzleti trükkjei soha bűnösebb célokra nem használták ki és azt sem lehet mondani, hogy eredmény. A babona, ez a rendszerbe nem foglalt vallás és a vallás, ez a rendszeresített babona az az előítélekkomplexum, amelylyel a haladás a legnehezebben fog megküzdni.

A római cirkus . . . Két gladiator küzd egymással. A szenátorok sunyin összemosomesolyognak, a tömeg ideges izgatottsággal, előrehajolva mered a vívókra. Az egyik elesik és a szolgák fegyveres örök kíséretében kiviszik a holttestet a halálkapun . . . A lovagkor egy jelenete . . . Két egymással szomszédos tartomány ellenséges hadserege áll egymással szemben. Az ellenfelek megállapodnak abban, hogy csak a vezérek fognak kiáltani és amelyik győz, annak az ügye az igaz és a leverter vezér serege is köteles magát legyőzöttnek tekinteni. És a két sereg szentül hiszi is, hogy ez így van rendén . . . Budapest, 1913, a Rákossy-féle vívóterem . . . Kint a kaszinókban, klubokban a nagyfejűek összemosomesolyognak és nagy fogadások történnek, hogy vajjon melyik. A tömeget alig tudják visszatartani a rendnek őrei, hogy odabenn nyugodtan vitathassa két ember a maga igazát . . . A teremben szikrázó szemekkel éa kardokkal, izzadva, meztelenül, lihegve, vérszomjasán verekszik két ellenséges tábor vezére, hogy melyiknek van igazja. És roppant sokan el is hiszik, hogy ez így van rendén. Az ő- és középkor tényein nem kellett változtatni, hogy a Tisza-Károlyi affáireben teljes legyen az analógia.

A választójogi reformról

igen érdekes és tartalmas röpiratot adott ki dr. *Halmay* Elemér, az ismert publicista, aki inkább liberális, mintsem radikális szemüveggel bírálja a választójogi harc múltját, a jelenlegi reform előzményeit, annak mineműségét és jelentőségét; visszamenőleg megállapítja, hogy noha Khuen gróf közvetlenül s kifelé felismerhetőleg a katonai

kérdésben bukott meg, bukásának, habár csak közvetett, de *tulajdonképpen oka* mégis csak az volt, hogy kezdetben *nem akart*, utóbb már *nem tudott* a választójogi reform megalkotásához fogni; megállapítja azt, hogy míg az előző javaslatok és kormány-nyilatkozatok *általános választójogról* szóltak és beszéltek, lényegileg, a Kristóffy-féle törvényjavaslat-tervezet kivételével, azonban nem voltak azok, a Lukács-féle törvényjavaslat nem akar egyébnek látszani *jogkiterjesztésnél*, mely az indokolás szerint előbb-utóbb elvezethet az általánossághoz. A javaslat tehát *nem a szélsőségek kompromisszumát* hanem *politikai alku* Lukács László és Tisza István közt s mint ilyen nem mondható alkalmas eszköznek arra, hogy a választójogi evolúciót nyugvópontra terelje, sőt még részleges megnyugvás keltésére sem alkalmas, mert a javaslat sokaknak kevés, másoknak sok, megelégedést azonban nem kelt senkiben, az általános nyugtalanságot és izgalmat meg nem szünteti, sőt azoknak folytonos ébrentartásával, szitása és élesztésével, gyengíti és *lefokozza a magyar állam belső erejét*, mely viszont az osztrák-magyar *monarchia* ereje és hatalmának *legfőbb biztosítéka*. És igaz az is, hogy egyik gátja és akadálya a nemzet és korona oly gyakran és széleiben szükségesnek hangsúlyozott egyetértésének. Tömeghangulattal állunk immár szemben – fejezi be a szerző –, az pedig felénk dörög, hogy idejét múlta az ideák termelése: „cselekvés a mi feladatunk”. Az általános választójog eszméje *fel nem tartóztatható módon* vágja a maga csapását. Az agitáció időleges lanygulása senkit meg ne tévesszen; halad az eszme a benne rejlő virtuális erőnél fogva, fara da se. Az elevenen és sok politikai pikantériával telített röpirat ára 60 fillér, megrendelhető a Szabadgondolat kiadóhivatala útján.

K.

Mi az alkotmány?

A Galilei Kör kiadásában és dr. Fazekas Sándor fordításában megjelent Lassalle híres előadásának magyar kiadása. A kérdés rendkívül érdekes és megragadó összefoglalása igen alkalmas propagandisztikus eszközzé teszük Lassalle művét s így a Galilei Kör kiadványa – Fazekas Sándor avatott fordításában – egyaránt megfelelő eszköz a tudományos tanulságok, mint az agitációs eredmények szempontjából. Melegen ajánljuk a kis füzetet olvasóink jóakarató figyelmébe: ára 30 fillér. Megrendelhető a Szabadgondolat kiadóhivatala útján is.

A Balkán-probléma

címen Jászi Oszkár előszavával Csécsy Imre egy kis füzetet adott ki, amelyben a történelmi fejlődés szemüvegén át nézve a balkáni események súlyát, abból indul ki s arra következtet is egyszersmind, hogy a Balkán igazi problémája nem az, hogy milyen eredménnyel végződik a szövetség hadjárata, még csak az sem, hogy milyen külső érdekek állottak a hadüzenetek mögött, hanem az, hogy megérett-e a rendezésre s ha igen, mily alapon fog rendeződni az ottomán birodalom európai része? Megállapítja, hogy a Kelet és Nyugat ellentétének alapoka az, hogy Keleten nincs kapitalizmus, mert a törökországi kapitalizmus nem is török kapitalizmus β a nagyhatalmak valamennyien gazdasági kényszer alatt vették kezükbe a Balkán sorsát, az Ottoman birodalomnak ki kell szorulnia Európából, Ázsiába visszahúzódva pedig feltétlenül Perzsia sorsára fog jutni. Amíg azonban idáig eljut a tőke tőri éneimé, előbb egy hatalmas mérkőzés színhelye lesz a Balkán. A jól megírt, okos kis könyv, amely a Balkán konföderáció kérdésében konkludál, alkalmas minden érdeklődő figyelmének bekötésére. Ára 40 fillér s lapunk kiadóhivatalánál is kapható.

MOZGALOM.

A Szabadgondolközo Magyarországi Egyesületének

a decemberi közgyűlésén kiküldött új választmánya január hó 16-án tartotta első összejövetelét. A szűkebbkörű végrehajtó bizottságnak és a Szabadgondolat szerkesztő bizottságának megválasztása után az 1913. évi munkaprogrammal foglalkozott a választmány. A tervbevett új akciók között első helyen áll az úgynevezett „vasárnapi prédikációk” meghonosítása Ostwald „Sonntagspredigten”-jeinek s a német felekezetenküli szervezetek hasonló kísérleteinek mintájára. A választmány által elfogadott terv szerint februártól kezdve minden hónapnak egy előre meghatározott napján ünnepélyes előadást rendez az egyesület, amely nagyobb jelentőségű aktuális eseménnyel kapcsolatban, esetleg attól függetlenül is a szabadgondolkodó világnézet egy-egy erkölcsi kérdéséről. Előadókul a mozgalom legjobb szónokait fogja felkérni az egyesület, kiknek egy része máris szívesen vállalkozott az akcióban való közreműködésre. E „predikációk” lesznek az első kísérlete annak a törekvésnek, melylyel az egyesület a tanításon és az értelmi meggyőzésre irányított munkáján kívül az érzelmi téren is fel akarja venni a harcot a valláserkölszi világnézettel szemben.

A közgyűléstől kapott utasításnak megfelelően a *felkezetnélkülség propagálásával* is foglalkozott a választmány és elhatározta, hogy ez akció szervezésével a német «Komitee konfessionslos» példája szerint egy az egyesülettől függetlenül működő bizottságnak veti meg alapját (esetleg más szervezetek bevonásával) melyet azonban az egyesület hathatós támogatásban részesít. *A szekularizáció propagandának* az elmúlt évben megkezdett előkészületeit az idén intenzívebben kívánja folytatni a választmány. E téren első feladat a szekularizációs pályásat sürgős lebonyolítása és az agitációs füzetek kinyomtatása. Ezekon az akciókon kívül folytatni fogja az egyesület a *külföldi előadások* rendezését. A titkárság máris érintkezésbe lépett több kiváló külföldi tudóssal. Folytatni fogja végül az aktuális kultúrkérdésekkel foglalkozó *demonstratív előadások* rendezését, melyeknek sorát a Magyarország közegészségügyéről szóló fogja megnyitni.

Itt említjük meg, hogy az egyesületnek az 1912. évi működésétől szóló *jelentése*, amelyet a Szabadgondolat legutóbbi száma egész terjedelmében közölt, külön füzet alakjában is megjelent s a titkárság (V., Széchenyi-utca 10) minden érdeklődőnek *díjazatul* megküldi.

A Szabadgondolat

felelős szerkesztője, dr. *Kende* Zsigmond idejét teljesen lekötő hivatásbeli elfoglaltsága folytán kénytelen volt lapunk tényleges szerkesztésétől megválni. A szerkesztő bizottság, mint bizonyára olvasóközönségünk is teljesen értékelve és kellőleg megbecsülve azt a fáradhatatlan és eredményes munkát, amelyet dr. Kende a Szabadgondolat s általa a progresszív eszme szolgálatában kifejtett, rendkívüli sajnálattal vette tudomásul elhatározását és további hasznos és fontos közreműködését biztosítja, a maga kebeléből ideiglenesen e számtól kezdődőkul dr. *Kósa* Miklóst delegálta a Szabadgondolat szerkesztői teendőinek elbátására. A végleges megoldásig a lapot, mint felelős szerkesztő, ezentúl is dr. Kende Zsigmond jegyzi.

A Galilei Kör

január havi működését a közbeeső karácsonyi szünet miatt csak a hónap közepén kezdhetta meg. Az új félév első előadását a bölcsész-szakosztály rendezésében Galleotti Károly tartotta, a művész szerepéről a társadalomban. Az előadás, amely a

tagok élénk részvétele mellett folyt le, vita követte. Ugyancsak a bölcsész-szakosztály rendezésében tartott rendkívül érdekes előadást *Balázs Béla*, művészeti kérdésekről. A medikus-szakosztály két előadást rendezett a hónap folyamán, melynek előadói dr. *Madzsar József*, aki az alkohol szerepéről a fajhigiénében tartott előadást és dr. *Rotter Henrik* voltak, aki szülés és fajhigiénia címmel tartott előadást. Az elemi természettudományi szeminárium, mely még a múlt évben kezdődött meg, január hónapban két órán át folytatódott. Az elsőt *Czakov Károly* bölcsésztanhallgató, a másodikat *Singer Henrik* műegyetemi hallgató tartotta, mindketten a kémiai rész keretében, amelyet ezzel be is fejezett a szeminárium. A jogi szakosztály e hó 29-én tartotta tisztújító gyűlését, amelyen a megüresedett elnöki állásra dr. *Ballagi Ernőt*, a titkári állásra *Csécsei Imre* joghallgatót választották meg.

A *Galilei Kör* január 22-én a régi országház nagytermében előadó-ülést tartott, melynek napirendje dr. *Szende Pál* előadása volt a kormány választójogáról és az értelmiségről. Az előadó ülés helyett voltaképpen nagyobbszabású diákgyűlést tervezett a vezetőség, de ezt a tervet idejekorán elejtették, mert hála a Lukács-kormány és hívei alkotmány- és törvénytisztelőinek, ez amúgy sem lett volna megtartható. Azonban így is egy tiltakozó-gyűlés képét viselte magán a régi országház nagyterme« zsúfolásig megtelve diákokkal, a polgárság legkülönbözőbb elemeivel és munkásbarátaikkal. Az ülést dr. *Tumovszky Sándor* elnök nyitotta meg, rámutatva azokra a feladatokra, melyekre a Galilei Kör, mely a tudományos, objektív munkálkodás jegyében indult, a jelen válságos viszonyok közt kényszerítő erővel hivatva van.

Ezután dr. *Szende Pál* nagyszabású előadása következett a kormány választójogi tervezetéről, melyben részletesen és kimerítően tárgyalta és kritizálta a javaslat retrográd intézkedéseit. Az illusztris szónok előadását lelkes éljenzés és taps fogadta.

A Kör tagjai közül elsőnek *Dakesz Artúr* szólott az előadáshoz, mindenben azonosítva magát az előadó fejtegetéseivel. Utána dr. *Gutman Lajos* főtitkár beszélt és különösen hangsúlyozta, hogy ebben a nagy küzdelemben résztvenni a diákság sajátos és elmulaszthatatlan feladata, a diákságnak minden erejével és minden rendelkezéséig álló eszközzel kötelessége az általános sztrájkot támogatni. A jelen volt hallgatóság zajos helyeslésével találkozott eme kijelentéssel elnök az ülést bezárta.

Tartott a Körben még e hónapban *Varga Jenő* előadást a történelmi materializmus és freudizmusról. Egy tagértekezletet is tartott a Kör, «melyben számos résztvevő előtt vitatták meg az egyetem jogi karán felemelt vizsga- és szigorlati díjak, valamint az általános sztrájk ügyében elfoglalandó álláspontot.

Olvasóink figyelmébe!

Aki könyveket és folyóiratokat a Szabadgondolat útján vásárol, mozgalmunkat aayagilag erősíti.

Lapunk kiadóhivatala ugyanolyan feltételek mellett, ugyanolyan gyorsan szállít könyveket és folyóiratokat, mint bármely könyvkereskedés. Postai «agy telefonmegrewdeJésre utánvéttel, a pénz és a portó előleges beküldésére bérmentve szállít. 10 K-nál nagyobb rendelésnél portót nem számítunk.

Külön is felhívjuk olvasóink figyelmét *Domokos Lászlónak* „*A magyar imperializmus*” című könyvére (L. Szabadgondolat II. évf. 12. szám), melynek árusításából befolyó egész jövedelmet mozgalmunk céljaira ajánlotta fel a szerző melyet 60 fillér kedvezményes áron bocsáthatunk olvasóink rendelkezésére. *A kiadóhivatal.*